

II. METODICKÁ ČÁST

PŘEDMLUVA

ISCED 97 – Mezinárodní klasifikace vzdělání

Mezinárodní klasifikace vzdělání (International Standard Classification of Education – **ISCED**) byla vytvořena UNESCO počátkem 70. let, aby sloužila jako nástroj vhodný pro shromažďování, zpracování a zpřístupňování vzdělávacích statistik jak v jednotlivých zemích, tak v mezinárodním měřítku. Byla schválena Mezinárodní konferencí o vzdělání na jejím 35. zasedání (Ženeva, 1975) a následně Generální konferencí UNESCO na 20. zasedání (Paříž 1978).

Mnohaleté zkušenosti, které s používáním této klasifikace označované jako ISCED 1967 měly jak instituce v jednotlivých zemích, tak i mezinárodní organizace, ukázaly, že je nutno ji zrevidovat a zaktualizovat a usnadnit tak mezinárodní zpracovávání a srovnávání statistik vzdělání. Revidovaná klasifikace, nazvaná **ISCED 1997**, byla schválena na 29. zasedání Generální konference UNESCO v listopadu 1997. Byla připravena pracovní skupinou ustavenou generálním ředitelem UNESCO a je výsledkem četných mezinárodních jednání. Zaměřuje se zejména na dvě klasifikační hlediska: na úroveň vzdělání a na obor vzdělání.

Mezinárodně založený koncept klasifikace vzdělání je základním krokem učiněným pro možnost získání mezinárodně srovnatelných údajů o vzdělanosti populace a procesu vzdělávání v různých systémech. Bylo proto žádoucí, aby členské země OSN přistoupily na jednotnou metodiku zpracovanou UNESCO a získávaly statistické údaje v této oblasti za použití ISCED. V současné době se již údaje mapující proces vzdělávání do OECD, Eurostatu, UNESCO i dalších mezinárodních organizací podle klasifikace ISCED předávají.

ISCED 97 – zavedení v České republice

Historie

V důsledku změn ve vzdělávacím systému po roce 1989 přestávala v České republice vyhovovat platná **Jednotná klasifikace oborů vzdělání (JKOV)** z roku 1982 a bylo zapotřebí systém sledování oborů a úrovní vzdělání obyvatelstva zásadně přepracovat. Pro zavedení nové klasifikace oborů vzdělání byly v podstatě dvě možnosti:

- i převzetí v té době vznikající mezinárodní klasifikace vzdělání – revidované ISCED 67,
- ii vytvoření národní klasifikace podle podmínek, struktury a zaměření české vzdělávací soustavy.

Zejména s ohledem na snahu resortu školství využívat novou klasifikaci i pro resortní potřeby administrativního a evidenčního charakteru bylo rozhodnuto, že bude použita možnost (ii), která může lépe popisovat specifickosti českého školství a je pro tyto účely lépe využitelná.

Nová **Klasifikace kmenových oborů vzdělání (KKOV)**, která nahradila původní JKOV, byla v České republice připravena v roce 1998. Metodickou a obsahovou garanci nad klasifikací má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, především jeho odbor středního a vyššího odborného vzdělávání a odbor vysokých škol. Vedením klasifikace po legislativní a technické stránce byl pověřen Český statistický úřad, do jehož kompetence tato činnost spadá. Klasifikace kmenových oborů vzdělání byla prvně zavedena opatřením ČSÚ publikovaným v částce 68/1998 Sb. s účinností od 1. září 1998. Nově zavedena byla sdělením č. 320/2003 Sb. ze dne 9. září 2003 zveřejněným v částce č. 106/2003 Sb. Na podkladě požadavků resortu MŠMT je aktualizována obvykle 1x ročně před zahájením nového školního roku. Aktualizace KKOV zveřejňuje ČSÚ formou sdělení ve Sbírce zákonů.

Zavedení KKOV jakožto jediného systému pro sledování oborů a úrovní vzdělávání v ČR se postupem času ukázalo jako nedostačující pro klasické statistické účely, především v okamžiku, kdy je zapotřebí komunikovat o dané problematice se zahraničními a mezinárodními subjekty. Z toho důvodu byla zahájena jednání a spolupráce mezi hlavními zainteresovanými resorty, tj. školstvím a státní statistikou, o přehodnocení systému sledování problematiky vzdělání a vzdělávání. Hlavním cílem bylo zavedení mezinárodní klasifikace ISCED 97 v ČR s gescí ČSÚ a s odborným dohledem MŠMT.

Současnost

V průběhu roku 2007 byla mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 připravena po metodické i systematické stránce k aplikaci v českém prostředí. Při této práci byly v širokém rozsahu využity poznatky a materiály Ústavu pro informace ve vzdělání, který se této problematice v rámci resortu školství věnuje. Klasifikace je připravena tak, aby po metodické i technologické stránce vyhovovala v maximální možné míře zejména statistickým potřebám pro zjišťování úrovně a oborů vzdělání českých i zahraničních respondentů.

Zavedení a aktualizace ISCED 97

Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 byla v České republice zavedena sdělením Českého statistického úřadu č. 358/2007 Sb. ze dne 13. prosince 2007 zveřejněným v částce č. 109/2007 Sb. Český statistický úřad bude, jakožto gestor, zajišťovat promítnutí metodických a dalších změn do klasifikace. Aktualizace bude ČSÚ zveřejňovat ve Sbírce zákonů, Zpravodaji ČSÚ a na internetových stránkách ČSÚ.

Závaznost klasifikace

Použití Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 je závazné tam, kde metodika statistického zjišťování vyžaduje mezinárodní srovnatelnost údajů o vzdělání populace a předávání dat z této oblasti k mezinárodním statistickým účelům. Její aplikace je mezinárodními organizacemi vyžadována.

Při respektování metodického omezení použitelnosti Klasifikace kmenových oborů vzdělání lze statistická zjišťování v oblasti úrovně a oborů vzdělání populace, jejichž použití nepřesahuje rámec České republiky, provádět rovněž podle KKO V. Volbu použité klasifikace provádí zadavatel zjišťování.

Další vývoj

Zavedená klasifikace ISCED 97 je koncipována jako základ systému, který by měl v budoucnu poskytovat komplexní informace o vzdělávacích systémech a jimi poskytovaném vzdělání. Na jeho základní dvě části zabývající se úrovněmi vzdělání a obory vzdělání by měly navázat další části řešící např. poskytovatele vzdělání, formy vzdělání apod., na nichž v současnosti UNESCO pracuje.

Klasifikace kmenových oborů vzdělání přechází na základě dohody mezi ČSÚ a MŠMT od 1. ledna 2009 do plné gesce resortu školství, kde ji bude spravovat Ústav pro informace ve vzdělávání.

METODIKA KLASIFIKACE

ISCED 97 – ZÁKLADNÍ INFORMACE

Metodika ISCED 97 aplikovaná v České republice vychází především z mezinárodní klasifikace ISCED 97 vydané UNESCO a ji rozpracovávajících materiálů OECD a Eurostatu. Klasifikace byla v rámci přípravy české verze porovnávána s uspořádáním úrovní a oborů vzdělání v českém školství a v detailech doplněna či upravena tak, aby byla v ČR bez problémů použitelná. Významný podíl na těchto nezbytných analýzách a na přípravě klasifikace ISCED 97 má **Ústav pro informace ve vzdělání**.

Vzhledem k tomu, že obě hlavní klasifikační hlediska, **ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ** a **OBORY VZDĚLÁNÍ**, jsou **nezávislá**, mohou být nezávisle na sobě používána.

Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 je použitelná jak pro statistické účely, tak pro popisy vzdělávacích procesů ve školství. Metodické texty obou částí klasifikace ISCED 97 (úrovně i obory) musí v českém prostředí rozlišovat pojmy „vzdělání“ a „vzdělávání“, přičemž hlavním kritériem pro rozlišení je místo a způsob použití klasifikace. Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 byla v ČR připravena hlavně pro statistické použití, upřednostňuje proto pohled na vzdělání, v konkrétním kontextu může však mít význam i pro vzdělávání.

Zavedením Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 do systému klasifikací a číselníků Českého statistického úřadu byl vytvořen základ pro vypracovávání statistik o vzdělanosti obyvatelstva na mezinárodně srovnatelné bázi. Metodika Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 je kromě této publikace podrobně popsána i na internetových stránkách ČSÚ na adrese **www.czso.cz**.

Užití Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97

Klasifikace ISCED 97 je určena k využití především ve statistických zjišťováních prováděných u obyvatelstva, kde objektem statistického zjišťování je osoba. Není konstruována tak, aby mohla sloužit k administrativním a evidenčním potřebám konkrétního školského systému, který se vždy odvíjí od legislativní úpravy vzdělávacího procesu a historických základů v dané zemi. Těmto potřebám v podmínkách českého školství vyhovuje již dříve zavedená KKOV.

Ze statistického zjišťování nejsou podle metodiky ISCED 97 vyloučeny žádné osoby. Zjišťování vzdělání podle ISCED 97 mohou být podrobeni všichni respondenti bez ohledu na

- věk (tj. ve věku 0+),
- zemi / země absolvování vzdělání a její / jejich vzdělávací systém,
- zemi a charakter pobytu respondenta (trvalý, obvyklý, přechodný, nehlášený apod.),
- rok ukončení vzdělání,
- národnost a státní příslušnost,
- příslušnost k jiným skupinám obyvatelstva.

Aby bylo možno provádět v podmínkách České republiky šetření dle ISCED 97 i u osob, které neabsolvovaly český vzdělávací systém nebo které jej absolvovaly v době jiné právní úpravy českého školství, jsou v metodických pasážích obsažena i pravidla obecnějšího charakteru (např. širší věkové hranice pro různé úrovně vzdělání, u nás neobvyklé obory vzdělání apod.).

Výsledky statistického zjišťování prováděného podle ISCED 97 jsou přímo srovnatelné s výsledky stejného statistického zjišťování prováděného v jiné zemi.

ISCED 97 a KKOV, výhody a nevýhody

ISCED 97 je klasifikace konstruovaná tak, aby dokázala postihnout úrovně i obory vzdělání poskytované respondentům v různých školských systémech a různých časových obdobích na celém světě. Systematicky proto člení vzdělávací problematiku výhradně po odborné linii a důsledně se oprošťuje od jakýchkoliv vazeb na legislativní úpravy vzdělávacích procesů. Jedině tímto postupem lze získat přímo srovnatelné statistické

údaje v různých zemích. Klasifikace se proto uplatní zejména ve statistických šetřeních u obyvatelstva a je jedinou akceptovatelnou klasifikací pro mezinárodní účely.

KKOV je klasifikace vycházející z platné legislativní úpravy českého vzdělávacího systému. Popisuje všechny aktuální kmenové obory vzdělání, poskytované českou vzdělávací soustavou na středoškolské a vysokoškolské úrovni. Obory a stupně vzdělání jsou zde prostřednictvím kmenových oborů vzdělání pevně svázány, čímž je vytvořen pevný základ pro administrativní a evidenční potřeby resortu MŠMT. Klasifikace není použitelná pro mezinárodní účely.

Z uvedeného vyplývá, že s ohledem na zcela odlišný metodický přístup obou platných klasifikací ke sledování vzdělání je převoditelnost mezi oběma systémy velmi problematická.

Výhody a nevýhody obou klasifikací:

	ISCED 97	KKOV
+	• mezinárodní srovnatelnost • obory vzdělání jsou popisovány v obecné hierarchii odborností • úrovně vzdělání jsou definovány podle tzv. obvyklých hodnot různých kritérií • obecný přístup ke klasifikování oborů i úrovní vzdělání umožňuje použití pro různé vzdělávací systémy a různá období absolutoria	• popisuje český vzdělávací systém • obsahuje aktuální kmenové obory vzdělání – vhodná pro evidence a administrativu resortu • stupně vzdělání jsou definovány podle naší školské soustavy • obory a stupně vzdělání jsou kódem svázány do konkrétní přípustné kombinace
-	• není vhodná pro administrativní účely konkrétního vzdělávacího systému • dosažené vzdělání hodnocené podle ISCED 97 není certifikátem pro respondenta • neposkytuje detailní informace o absolvovaném oboru a o druhu školy	• není použitelná pro mezinárodní srovnání • nelze použít pro klasifikaci dosaženého vzdělání osob, které ukončily vzdělávací proces před rokem 1998 • nelze použít pro osoby, které ukončily vzdělávací proces mimo ČR • řeší jen úrovně vzdělávání SŠ a VŠ

Základní definice

Vzdělání – tento pojem bude využit hlavně v případě statistických zjišťování, kdy jde o **popis ukončeného** vzdělávacího procesu respondenta.

Vzdělávání – je **proces**, v jehož průběhu osoba získává určitou kvalifikaci.

Vzdělávací program je **základní jednotkou ISCED**. Vzdělávací programy jsou v ISCED definovány na základě jejich obsahu jako skupina nebo posloupnost vzdělávacích aktivit organizovaných tak, aby splnily stanovený cíl nebo určitý soubor vzdělávacích úkolů. Těmito cíli může být například příprava pro další studium, kvalifikace pro výkon určitého povolání nebo skupiny povolání nebo pouhé rozšíření znalostí a porozumění problému. Každý vzdělávací program ISCED je klasifikován jednou konkrétní úrovní a jedním oborem vzdělání.

Úroveň vzdělání, resp. dosažená úroveň vzdělání je v podstatě dána absolvováním konkrétního vzdělávacího programu. Hlediska pro určení úrovně programu jsou vymezena hodnotami určitých parametrů, např. (obvyklého) věku účastníka, kvalifikace pedagogických pracovníků, typu následného vzdělávání nebo určení apod.

Obory vzdělání a přípravy jsou definovány jako předmětová látka vyučovaná ve vzdělávacím programu. Principem klasifikace pro obory vzdělání a přípravy je přístup podle obsahové náplně. Programy jsou sdružovány na základě obsahové příbuznosti. Agregovány jsou do podrobně vymezených, úzce vymezených a široce vymezených oborů podle „příbuznosti poznatků“. O tom, do kterého oboru má být program zařazen, rozhoduje **obsah hlavních vyučovaných předmětů**.

ISCED 97 – PRÁCE S KLASIFIKACÍ

Mezinárodní klasifikace vzdělání ISCED 97 je především **statistickou** klasifikací. Její hlavní význam spočívá v **jednotných metodických pravidlech** pro hodnocení úrovně a oborů vzdělání respondentů. Při použití ISCED 97 proto nehraje roli to, v jaké zemi / zemích, v jakých školských systémech, pod jakou legislativou či v které době svého vzdělání respondent dosáhl. Důležitý je naopak jednotný postup použitý pro správné stanovení úrovně a oboru vzdělání tak, aby zařazení respondenta podle této klasifikace bylo co nejpřesnější a aby tím i získané statistické údaje byly věrohodné a současně mezinárodně srovnatelné.

Kódy přiřazené podle této klasifikace respondentovi **nejsou** pro něj **certifikátem o dosaženém vzdělání**. Slouží výhradně statistickým účelům.

Hlavní metodou pro přiřazení správné úrovně či oboru vzdělání je hodnocení respondenta podle odborných kritérií popsaných v metodické části. Tuto metodu lze použít pro kteréhokoliv respondenta. Avšak vzhledem k tomu, že popisy zde jsou orientovány především na český vzdělávací systém, mohou nastat případy, zejména při zjišťování prováděném u cizinců, že tyto popisy nepostihnou specifickosti jiných školských systémů. V tom případě je možno nalézt další zpřesňující informace v literatuře ILO, OECD, resp. Eurostatu – viz přehled literatury.

Pomocnou metodou pro přiřazení správné úrovně či oboru vzdělání je použití pomocných souborů zpracovaných ČSÚ v úzké spolupráci s odbornými pracovišti resortu školství. I zde se však vychází hlavně z českého vzdělávacího systému. Oba pomocné soubory, pro úroveň i obory vzdělání, jsou technologicky připraveny pro klasické databázové, ale i pro samostatné použití. Umístěny jsou i na internetových stránkách ČSÚ.

Doporučení:

Tam, kde jsou splněny technické i metodické předpoklady pro použití pomocné metody při klasifikování respondenta, je její použití výhodnější, neboť se zde uplatní její přednosti, tj. rychlost a podstatně větší přesnost. Pakliže nelze z důvodů absence některých předpokladů pomocnou metodu použít, postupuje se standardně podle metodických popisů, tj. hlavní metodou.

Úrovně vzdělání

Hlavní metoda pro stanovení úrovně vzdělání v ISCED 97 vychází z metodických popisů a použít ji lze pro všechny skupiny respondentů bez výjimky. Respondentovi se přiřadí úroveň poskytovaná vzdělávacím programem podle klasifikačních a doplňkových hledisek uvedených u popisu charakteristik jednotlivých úrovní ISCED 97. Tento způsob je náročný na precizní popis vzdělávacího programu.

Pomocná metoda pro stanovení úrovně vzdělání je postavena na využití **pomocného souboru** uloženého v databázi ČSÚ. Pomocný soubor obsahuje jednotlivé druhy škol v České republice, resp. jejich vzdělávací programy, kde každá položka souboru nese atribut příslušné úrovně vzdělání a je i vazbou napojena na úroveň vzdělání, kterou tento vzdělávací program poskytuje / poskytoval.

Pokud absolvovaná škola, resp. vzdělávací program byly při zjišťování v pomocném souboru nalezeny, je současně hned známa správná úroveň dosaženého vzdělání respondenta. Tento postup je úspěšný především při určování úrovně vzdělání respondentů nabyté v **českém** vzdělávacím systému a zejména u mladších generací populace. Aby bylo možno soubor při statistickém zjišťování použít pro co nejširší počet respondentů, doplňují se do něj v současné době informace o historických, již neexistujících vzdělávacích programech (školách), jejichž absolventi jsou v populaci stále zastoupeni.

Jestliže při určování úrovně vzdělání respondentů pomocnou metodou dojde k situaci, že jejich absolvovaná škola, resp. vzdělávací program nebyly v pomocném souboru vzdělávacích programů nalezeny, použije se ke zjištění úrovně vzdělání standardní, hlavní metoda. To může nastat hlavně v případech, kdy jde o respondenty

- zejména starší, kteří absolvovali posuzovaný vzdělávací program v dobách platnosti starších českých vzdělávacích systémů, a „jejichž“ škola nebyla zatím ještě do pomocného souboru zařazena,
- kteří absolvovali školu v cizině (tyto školy, resp. vzdělávací programy nejsou v pomocném souboru zakládány).

Obory vzdělání

Hlavní metoda pro stanovení oborů vzdělání v ISCED 97 vychází z metodických popisů. Respondentovi se přiřadí obor vzdělání poskytovaný vzdělávacím programem podle popisu charakteristik uvedených v metodické kapitole o jednotlivých oborech ISCED 97. Při kódování konkrétního oboru vzdělání se postupně zpřesňuje oblast vzdělání, do které obor patří. V první řadě se proto stanoví skupina široce vymezených oborů, poté se za pomoci popisů stanoví úzce vymezené obory a následně podrobně vymezené obory.

Pro kódování oborů vzdělání není rozhodující to, v které zemi bylo vzdělání absolvováno. Postupuje-li se však při klasifikaci oborů pouze podle názvů programů, mohou se udělat velké chyby, zejména v případě některých všeobecně rozšířených pojmů, které jsou používány v mnoha kontextech (např. „komunikace“, „management“ atd.). Název programu může mít také v různých zemích různý význam. Vhodnější metodou pro správné určení oboru vzdělání je proto orientace na hlavní obsahovou náplň vzdělávacího programu a její porovnání s popisem oboru vzdělání. Pomůckou může být výčet programů, které konkrétní obor zahrnuje.

Při kódování oboru vzdělání u respondenta se neberou v úvahu ani osobní důvody účasti v programech (zábava, zájem, získání zaměstnání atd.), ani předpokládané povolání.

Pomocná metoda spočívá ve využití **pomocného souboru** obsahujícího spektrum nejběžnějších detailně vymezených oborů – předmětů, které jsou propojeny na správné kódy podrobně vymezených oborů. Tyto *detailně vymezené obory* (též „programy“ nebo „předměty“) mají pětimístné kódy, jejichž první tři znaky jsou současně kódem příslušného podrobně vymezeného oboru. Položky v tomto pomocném souboru jsou vytvořeny na základě oborů vzdělání reálně zavedených v českém vzdělávacím systému pro usnadnění správného kódování oborů vzdělání.

Pomocný soubor je k dispozici v abecedním i systematickém uspořádání. **Kódy pomocného souboru nemají mezinárodní platnost** a nelze je proto používat pro předávání údajů do mezinárodních systémů. Před předáním je třeba provést agregaci na podrobně, resp. úzce vymezené obory.